

ЧАСТИТЕ НА РЕЧТА ПРЕЗ КОГНИТИВНАТА ОПТИКА: ПОТЕНЦИАЛ И ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА

ЮЛИАНА ЧАКЪРОВА

ПЛОВДИВСКИ УНИВЕРСИТЕТ „ПАИСИЙ ХИЛЕНДАРСКИ“

jchakarova@yahoo.com

*На светлата памет на Учителя –
проф. д.ф.н. Иван Куцаров*

В статията се търсят отговори на интересните въпроси и проблеми, очертани в анотацията за IX-тото издание на престижния форум „Българска граматика“, който е посветен на вечния въпрос за частите на речта: *дали трябва те да се интерпретират само като инструмент за описание и класификация, или могат да се разглеждат като универсални категории, а също възможно ли е да се установят общи критерии за определяне на класовете думи в различни езици, или категориите са само езиково специфични*. Отговорите се търсят чрез анализ и съпоставка на потенциала, който притежават различни подходи към частите на речта, като фокусът е върху избраните в тях класификационни параметри. Специално внимание се обръща на актуалните функционални подходи от последните десетилетия и най-вече – на обещаващата когнитивна перспектива. Тъй като когнитивнолингвистичните теории задълбочено изследват връзката между концептуалните и езиковите структури, между езика и мисленето и изхождайки от аналогичното функциониране на механизмите на човешкия мозък у всички *homo sapiens*, имаме основание да твърдим, че такъв подход може да предложи универсална рамка за анализ и класификация на лексемните класове, която след това може да бъде база за създаването на езиково специфични таксономии. В изследването се аргументира твърдението, че може да се даде положителен отговор на всички поставени по-горе въпроси, въпреки че всеки от тях задава две противоположни възможни посоки и решения; изборът на универсална или езиково специфична класификация зависи от предпочетената теоретична база и целите на конкретен учен или школа.

Ключови думи: части на речта; лексемни класове; когнитивна граматика; когнитивен подход към частите на речта

PARTS OF SPEECH THROUGH A COGNITIVE LENS: POTENTIAL AND CHALLENGES

YULIANA CHAKAROVA

PAISII HILENDARSKI UNIVERSITY OF PLOVDIV

jchakarova@yahoo.com

This paper seeks to answer the compelling questions outlined in the invitation to the 9th issue of the Forum on Bulgarian Grammar: *Should parts of speech be viewed only as*

an instrument for description and classification, or can they be regarded as universal categories?; and Is it possible to find common criteria for defining word classes across languages, or are such criteria always language-specific? I look for the answers to these questions through briefly exploring and comparing the potential of various approaches to the study of parts of speech with a focus on the classification criteria adopted by these approaches. I pay special attention to the modern functionalist approaches of the past couple of decades and to the promising cognitive approach, in particular. Taking as a point of departure the premise that theories in this framework explore the connection between conceptual and language structures as well as between language and the human mind and drawing on the fact that the mechanisms governing the human mind are common for all human beings, I argue that the cognitive approach can provide a *universal frame* for the analysis and classification of word classes, which could then be employed as a basis for devising language-specific taxonomies. I believe that it is possible to give positive answers to all of the questions above, although each of them presupposes two opposite potential answers; the choice of a universal or a language-specific classification depends on the preferred theoretical framework and the goals of the particular scholar or school.

Keywords: parts of speech; lexical classes; cognitive grammar; cognitive approach to parts of speech

Отдавна вече научната общност не оспорва съществуването на самостоятелно направление – *когнитивната лингвистика* (КЛ) – със собствен облик и епистемология, нито пък нейния потенциал и обяснителна сила. Смята се, че в наше време със своите авторитетни школи тя вече е „здравостъпила на краката си“¹ (Стернин, Карасик/Sternin, Karasik 2008: 27), намира се в центъра (а не в периферията) (Langacker 2008: vii) на цялата вселена лингвистични науки и „е трудно да се отрече, че се е състояла“ (Скребцова/Skrebtsova 2011: 232).

Затова на пръв поглед озадачава фактът, че такъв централен за лингвистиката феномен като частите на речта (ЧР) не се ползва сред когнитивистите с вниманието, което получава в традиционната лингвистика. Тъй като в традиционното езикознание въпросът изглежда като че ли изчерпан, макар и обявен за нерешен, ще разгледаме в паралел с него някои релевантни аспекти от когнитивния подход, за да проверим **работната си хипотеза**, че това ще ни помогне в търсенето на удовлетворителни отговори на голяма част от въпросите, формулирани в анотацията на IX-ото издание на престижния форум „Българска граматика“.

При вглеждането в безкрайното количество изследвания, посветени на ЧР, откриваме очевиден парадокс. От една страна, класификацията, предложена още от Аристотел, стоиците и александрийските учени – по-древна от самата лингвистика дори, защото възниква преди нейното обособяване като самостоятелна дисциплина – се смята за недостигнат досега връх и фундамент за всички по-късни таксономии на лексемни класове, които в общи линии я повтарят (напр. Бокадорова/Bokadorova 1990 URL; Лукин/Lukin 1999: 138; Лукин/Lukin 2015: 86 и др.). Дори и при ясното осъзнава-

не на смесването на класификационни критерии се твърди, че съвкупността им представлява задоволителна база за създаването на система, отговаряща на реалната действителност (Жирмунский/Zhirmunskii 1968). Подобно състояние с още по-голяма сила се отнася за родното езикознание, където за продължителен период от време „въпросът изглежда решен едва ли не аксиоматично“ (Куцаров/Kutsarov 2022: 225).

От друга страна, ЧР са един от най-дискусионните лингвистични феномени и интересът към изследването им не стихва и до днес. Някои автори го слагат на върха в класацията на спорните моменти (Блох/Bloh 2002: 64). Многократно са били посочвани несъвършенства в теориите по въпроса. В крайна сметка излиза, че постигането на идеалната цел в една от възможните посоки – стройна таксономия, почиваща на непротиворечиви критерии, се оказва невъзможно. Дори и при йерархизирането им се получават многобройни класификации (на практика различни при всеки език и автор²) и огромно количество изключения. Единен „общ знаменател“ не е открит.

Всички изследователи отчитат смесения характер на принципите, лежащи в основата на класификациите. За някои това е неизбежно и поради липса на друг вариант – нормално. Други характеризират изходните положения за анализ на ЧР и резултата от прилагането на тези разнообразни критерии като ненадмината еkleктичност, програмирана сякаш още на подсъзнателно ниво (Лукин/Lukin 2010: 128), и в този смисъл като не съвсем приемливи.

Класификационните модели при различните направления, школи и автори в традиционната лингвистика не са предмет на настоящото изследване. За целите на нашето изследване ще се концентрираме върху **отношението на различните автори** към използваните критерии, към тяхната научност, уместност и резултатите, до които водят.

Относно въпроса дали е възможно да бъде създадена задоволителна таксономия на ЧР, могат да се изведат няколко различаващи се мнения и оттам посоки, по които тръгват изследователите.

1. Първата група учени приема традиционното деление на ЧР за **даденост** без особени възражения или коментари (Белоусов и др./Belousov et al. 1989; Лопатин и др./Lopatin et al. 1989; Рахманова, Суздальцева/Rahmanova, Suzdal'tseva 1997; Камынина/Kamynina 1999; Валгина и др./Valgina et al. 2002). Състоянието на нещата се представя като естествено и нормално: традиционната класификация „[...] не е по-лоша (въпреки че вероятно не е и по-добра) от всичко, с което са опитвали да я заменят, и има предимството, че е широко известна“ (Иванова и др./Ivanova et al. 1981: 19). Твърди се, че независимо от несъпадащите критерии, прилагани от различните автори, съставът на ЧР като цяло остава постоянен, което говори за устойчивост на системата (Карпов/Karpov 2019: 14).

Като цяло в подобна насока са оформени и академичните граматики (РГ/RG 1980; ГСБКЕ/GSBKE 1983), както и справочните издания (Eastwood 1994). В тази група можем да включим и българските граматики и изследвания, които за един достатъчно продължителен период от време – след Ал. Теодоров Балан (Теодоров-Балан/Teodorov-Balan 1940) до съвсем неотдавна – не включват задълбочени коментари на използваните класификационни критерии и отбелязват константните десет ЧР³.

2. Вторият тип подход се различава от предишния с по-**специалното внимание към критериалния апарат** в основата на ЧР. Някои учени, които отнасяме тук, приемат съществуващата класификация за ненаучна, защото не се подчинява на логически обосновани теоретични критерии, а на това, което ни „налага езикът“ (Щерба/Shherba 1974: 78), т.е. това е психолингвистична или интуитивна класификация. Повечето обаче обръщат специално внимание на проблема за търсенето на **научна база** (непротиворечиви критерии) и после аргументират направения избор, като обикновено се стига до идеята за смесен тип критерии и необходимост от прилагането на различен водещ критерий при отделните ЧР.⁴ Проблемът е отнесен към „вечните“ (Белашапкова и др./Beloshapkova et al. 1989: 402); заявява се, че ако наистина ЧР отразяват реалността – както твърди В. Жирмунски (Жирмунский/Zhirmunskii 1968: 9), то **окончателни решения не съществуват** (Богданов и др./Bogdanov et al. 2006: 53). Оттук се тръгва по два пътя – или се предлага класификация, същата или силно наподобяваща традиционната, или пък се предлага алтернативна, свързана с известно прегрупиране и нови названия на някои групи.

С подробно очертаване на синтактичните, морфологичните и семантичните принципи за класификация на лексемния състав и с ясно заявяване на **компромисния характер** на принципите подхождат към въпроса и авторите на един от емблематичните учебници от края на 20. век – „Современный русский язык“ (Белашапкова и др./Beloshapkova et al. 1989: 393–403)⁵; както и И. Г. Милославски, подчертал жизнеспособността и удобството на традиционната класификация въпреки логическите ѝ несъвършенства (Милославский/Miloslavskii 1981: 32–42). Подобен е подходът на Д. В. Демидов за английския език (Demidov 2014: 46–63) и др.

Задълбочен преглед на критериите откриваме и в учебник от ново поколение (както е посочено в самата му анотация), предлагащ изчерпателна картина на руската морфология през призмата на най-актуалните теоретични положения (Богданов и др./Bogdanov et al. 2006: 51–83). Там класификацията е наречена „мека“, т.е. отличаваща се с размитост на границите между класовете. Нещо повече, тази **логическа неотчетливост** е изведена като принципна характеристика на таксономията, произтичаща от нейната многопризнаковост (пак там/ibid.: 53) и водеща до различен брой ЧР у отделните автори в зависимост от акцентирането върху различен признак.

При това се подчертава тяхната хетерогенност и асиметричност. Наличната класификация се характеризира като индуктивна, емпирична, съдържаща несъвпадащи „контури“ от различни класификации (пак там/ibid.: 61)⁶; смята се, че няма убедителна теория, обясняваща устройството ѝ. В духа на съвременната научна парадигма се търсят обяснения за нестройността на системата. Авторите подчертават, че след като **езикът не е рационален феномен**, представянето му в едномерен рационален срез би изкривило реалната картина. Нееднократно се заявява, че класификацията на ЧР е отворена за нови интерпретации, което означава **преразпределение на отделните подрубрики**, отнасянето им към други ЧР или „издигането им в ранг“ на самостоятелна ЧР. Ясно се изразява мисълта, че подчиняването на всяка една ЧР в системата на един критерий⁷ е лишено от перспектива (пак там/ibid.: 75). Подобна мисъл по-рано е изказана от М. И. Стеблин-Каменски (Стеблин-Каменский/Steblyn-Kamenskii 1974, URL): единно основание съществува само за всяка една ЧР поотделно и задачата на учения е да го определи. Същата позиция се застъпва по-рано и от А. Смирницки:

[...] във всеки конкретен случай класификацията по частите на речта се базира на различна съвкупност от признаци [...] всяка част на речта се различава от другата по сумата от различни признаци и затова съотношението между различните части на речта не е еднакво.

(Смирницкий/Smirnitkii 1959: 104–105)

В тази група е и мястото на последното проучване на българските лексемни класове, предложено от К. Куцаров (Куцаров/Kutsarov 2022), което на фона на останалите е в значителна степен новаторско заради избора на по-уместния термин *лексемни класове*, извеждането във върха на класификацията на *дискурсив (аз, ти, той)*, обособяването на *причастията* като самостоятелни лексемни класове и мн. др.

В посоченото изследване ясно е очертан критериалният фундамент за лексемната сегментация, което освен че до този момент не е правено с такава прецизност в българските граматика, предлага експлицитна формулировка на идеите за неизбежността на критериите, обвързаността им със съответния език и необходимостта от избор на доминиращ критерий:

[...] критериалната база не може да бъде константна и сакрална величина, а е необходимо да бъде съобразена с особеностите на проучвания език. Практиката показва също така, че единият от критериите трябва да бъде открит като примарен при таксономията. Той може да бъде различен при класификацията на самостоятелните, несамостоятелните и асинтагматичните думи или пък при изменяемите и неизменяемите.

(Куцаров/Kutsarov 2022: 234)

Прегледът на таксономията при лексемните класове у авторите в посочените две групи предоставя отговор на част от интересуващите ни тук

въпроси – класификациите са **езиково специфични и при избраните критерии и методология не могат да бъдат универсални.**

Пораждащият се по тази причина когнитивен дисонанс у привържениците на очертаните дотук гледни точки, съмнението в научността при използването на смесени критерии мотивира изследователите към непрестанни търсения:

[...] да се интерпретират задоволително класификациите от типа на тази на ЧР в рамките на традиционната теория за класовете не е възможно, което трябва да насърчава създаването на нови теории за класификациите.

(Богданов и др./Bogdanov et al. 2006: 61)

Можем да погледнем на съображенията, представени в тази група, и аргументацията за несъстоятелността на опитите да се изгради стройна рационална система като на своеобразен мост към интерпретацията на ЧР в ономаσιологична и когнитивна перспектива, за което ще стане въпрос по-долу. „Човек не е логическа машина и езиковата категоризация съответно не може да се строи само на строго логични принципи“ (пак там/ibid.: 76). Друг мост е идеята за полевата структура на ЧР с градация на релевантните признаци (Иванова и др./Ivanova et al. 1981: 19; Камынина/Камынина 1999: 19).

Възраждането на интереса към функционалните⁸ подходи на ново ниво още от края на 20. век събужда надежда за разрешаване на очертанния проблем при ЧР. В следващите редове накратко ще проследим доколко това е оправдано и предоставя ли отговори на поставените въпроси. За съжаление, тези подходи в очертаното проблемно поле отсъстват в традициите на българската морфологична наука.

Функционални подходи към класификацията на ЧР от последните десетилетия

Функционалните изследвания на ЧР от семасиологична перспектива (вж. напр. Шелякин/Sheliakin 2001) очаквано не предоставят по-различна алтернатива – те просто описват функциите на всяка една ЧР от добре известната ни класификация без какъвто и да било коментар относно критериите. В подобно положение са и функционално-семантичните граматики в стил А. В. Бондарко, които имат съвсем друг фокус – функционирането в дадена функционално-семантична категория на морфологичните категории, принадлежащи на традиционните части на речта. Комуникативните граматики à la Г. А. Золотова пък се фокусират върху функционирането на известните ни ЧР в изречението.

При някои учени функционалният подход е основание за различни модели на **двустепенна (на две нива) класификация**. В модела на Н. Ю. Шведова (Шведова/Shvedova 1998: 7 и сл.) на горното ниво се извеждат 4 класа, във всеки от които се разполагат известните ни ЧР: за означаване (местоимения), за именуване (имена, глаголи, наречия и предикативи), за

свързване (предлози, съюзи) и за квалифициране (частици, модални думи, междуметия).

М. Я. Блох, от своя страна, предлага функционално-парадигматична класификация, илюстрирана с примери от английски, като също настоява за двустепенно прилагане на подходите: първо на монодиференциален, където думите се делят на пълнозначни и служебни (към които се отнасят и местоименията), и вече в тези рамки – на полидиференциален подход (Блох/Vloh 2002: 63–81). Така се извеждат 4 класа пълнозначни думи, като при голяма част от лексиката представителите от всеки клас са свързани в едно словообразователно гнездо от типа *pleasure – to please – pleasant – pleasantly*, което М. Блох нарича „лексикална парадигма на номинацията“. Авторът е убеден в **научността на такава класификация**, която въпреки общите контури с традиционната по-точно представя обективна картина на структурата на лексикона. Нещо повече – той смята сегментацията в откритите класове за **безусловна** (пак там/ibid.: 74). Тъй като анализът е лингвистичен (без привличане на когнитивни данни), при това с примери от един език, не става ясно дали и как работи в останалите езици. Горното твърдение като цяло е заявено без аргументация с изключение на едно важно допълнение: сред елементите на възприеманата действителност „познаващият субект отделя отначало предметите и действията, а после признаците на едните и другите“ (пак там/ibid.: 77). То е споменато като че ли между другото, без доказателства. Но както вече става ясно, анализът, базиран само на езикови данни, няма как да предостави доказателства. При това въпросното първоначално познание едва ли е на рационално ниво, както се твърди. Посоченото твърдение обаче, както и резултатите от класификацията на М. Блох са поредният мост към когнитивния анализ на ЧР.

Авторите на друга оригинална функционална теория (Яцкевич, Берсенева/Yatskevich, Berseneva 2017) строят своята комуникативно-смислова класификация на думите по ЧР с помощта на клъстерна методика (прилагането на набор от признаци). За водеща се приема езиковата комуникация, определяща езиковия статус на категориалното значение на ЧР. Последните са средства за **комуникативна проекция** в езиковото съзнание на познаваемите обекти и отношения и за изразяване на **граматичните концепти**, чрез които тя се осъществява. Граматичните концепти (аксиоматични за дадено езиково съзнание и невъзможни за замяна по волята на говорещия) лежат в основата на категориалните значения на ЧР. Изведени са следните граматични концепти: субстантивност, атрибутивност, вербалност, квантитативност, дейксис, адвербиалност, статалност, субективна модалност; полетата на служебните думи, на копулата и междуметията, като много от концептите имат център и периферия. В тази теория всъщност се предлагат 4 класификации на основата на **4 различни параметъра при езиковото обобщаване**: по **обект** (това е традиционната класификация на ЧР), по **основание** (съотносими с категориите на Аристотел⁹), по

характер (въз основа на определена мисловна категория – интерпретация като субстанция, атрибут, действие, детерминант, състояние, егоцентричност) и по **вектор** или цел, т.е. по вида на предикацията – начална, крайна, вторична (пак там/*ibid.*: 25–31). Тази многостепенна класификация е значително по-широка от традиционната, но не ѝ противоречи. Включвайки обаче традиционната, с всичките специфични за руския език ЧР, тя не може да бъде универсална. Още повече че специално се подчертава културната зависимост и културната специфика на всяка ЧР, проявяващи се в особеностите на нейното функциониране. Но в един аспект и тази теория особено убедително строи мост към когнитивния подход. Това е третият параметър за класификация – **интерпретацията** на феномените от околния свят (характерна за пълнозначните ЧР) съответно като субстанция, атрибут, действия, детерминанти, състояния. Именно интерпретацията (*construal*) е фундаментална в разбирането на когнитивната лингвистика за ЧР, както ще видим по-долу.

Близостта на очертаните функционални теории с когнитивната интерпретация на ЧР всъщност не е случайна. Както е известно, самата КЛ в най-широк план се отнася към функционалните подходи в езикознанието.

Когнитивни подходи към частите на речта

Сега с надежда обръщаме поглед към КЛ – „един от най-иновативните и вълнуващи подходи към изучаването на езика и мисленето“ (Evans, Green 2006: 5).

За всеки по-тесен специалист в това актуално изследователско поле е ясно, че граматичната класификация на лексемите е достатъчно маргинален въпрос за него. До степен, че в някои фундаментални монографии по граматика ЧР изобщо не са споменати (напр. Heine 1997; Ungerer, Schmid 2006). В други само бегло е представена разликата между „двамата основни класа думи“ – съществителното и глагола, след което е разгледано съществителното, а от глагола – само някои негови категории, т.е. не може да се говори за каквато и да било система (Radden, Dirven 2007). А в издания с енциклопедичен характер са представени само някои основни принципни положения (напр. Evans, Green 2006; OВСL 2007). Както е известно, КЛ има съвсем други цели и класификациите не са сред основните. Предлагайки различни модели за описание на семантиката на дадени езикови структури, тя се опитва да определи когнитивната им база. Това се заявява и от самите автори при определяне на целите им: те не са свързани със създаването на изчерпателна нормативна граматика, а с разглеждането на въпроси, релевантни и интересни от когнитивна гледна точка (Radden, Dirven 2007: xii).

Какво тогава може да ни даде анализът на лексемните класове в тази концептуална рамка? Съществуват все пак подходи и теории, които ще бъдат основата за търсените отговори. Ще маркираме само две фундаментални гледни точки, като повече детайли за тези интересни, но не особено

популярни подходи, както и съпоставката между тях няма да са фокус тук. Те могат да бъдат предмет на самостоятелно изследване.

Общото за всички автори в когнитивната парадигма е **постулатът за концептуалната база на класовете думи**, която всеки се опитва да анализира с апарата на своята теория. Можем да обобщим когнитивния подход за лексемните класове по следния начин: зад отделните групи стоят различни концептуални структури, съответстващи на онтологията на света – така, както я разбира човек заради физиологичното си устройство, социалните фактори и „изпъкналостта“ (*salience*) / значимостта / прагматиката на възприеманите същности (вж. също Кубрякова/Kubriakova 2004: 98)

Естествено, на първо място на фокус е **Когнитивната граматика на Р. Лангакър** – един от основоположниците на КЛ. Веднага трябва да отбележим, че въпросната теория не създава нечувана досега класификация на лексемните класове, но не си и поставя такива цели. Това, което тя предлага, е задълбочен **анализ на концептуалните структури**, лежащи в основата на отделните класове, вече изведени в лингвистиката (съществителни, глаголи и т.н.), като данните са съгласувани с тези от други науки, които имат отношение към когницията (вж. за това подробно по-долу).

Базово е разбирането, че значението не е обективна даденост, а резултат от **интерпретацията** (*construal*) на говорещия и продукт от когнитивната обработка (Langacker 1991b: 61), т.е. намира се в човешкия мозък. В редица публикации Р. Лангакър пространно излага идеите си за класовете думи, обогатени със схеми и илюстрирани с примери (вж. напр. Langacker 1991b: 59–100; Langacker 2007: 439–443; Langacker 2008: 93–160). Авторът предлага абстрактни дефиниции, които са унифицирани и обхващат широк кръг от феномени. Отива се по-далеч от характерния за когнитивните науки прототипичен подход и се използва **схематизиране** (чрез т. нар. *image schemas*), базирано на физическия опит на човека в пространството.

Най-фундаменталните „граматични категории“ (според използваната терминология) са *същевителното* и *глаголът*, които са в двата полюса, тотално противоположни. Те се противопоставят на основата на два **концептуални архетипа**, основни при възприятието ни на света: физически обект и динамика на силите. Схематичните дефиниции казват, че същевителното профилира (обозначава) предмет, а глаголът – процес. Предметът например се характеризира не според вътрешните си качества, а според това, което можем да направим с него (т.е. функционално) – това е нещо, което може да бъде групирано и овеществено (реифицирано).¹⁰

Най-общо авторът дели значението на езиковите изрази на *номинални* и *релационни предикации*, като разликата между тях не е в природата на съдържанието им, а в начина, по който профилират и се интерпретират. Номиналната предикация предполага наличието на връзки в комплекс от възприети единици/цялости, които профилират *зона* (*region*), докато релационната предикация предполага комплекс от единици и профилира *връзката между тях*, напр. *group* ↔ *together* (пак там/ibid.: 74–75 и сл.). Но-

миналните предикации кореспондират със съществителното като граматичен клас, където се различават два основни подкласа: *броими* и *неброими съществителни*. Разликата между тях е в концептуализацията на зоната, която покриват – при първите тя има граница, при вторите – не. От своя страна, релационните предикации се делят на профилиращи *процеси* (това е класът на глаголите), и означаващи *атемпорални отношения* (кореспондират с предлозите, прилагателните, наречията, инфинитивите и причастията). Разликата между темпоралните и атемпоралните отношения е обяснена чрез въвеждането на две отделни разбираня за времето – времето като обект на концептуализация, т.е. *възприеманото време* (*conceived time*), и времето като средство за концептуализация, т.е. *течащото време* (*processing time*). Аспекти на дадена сцена могат да бъдат възприети („сканирани“) по два начина: чрез *сумирано сканиране* (така се възприемат статичните сцени, при които всички елементи са представени едновременно и събитието се възприема цялостно, като гещалт) и чрез *последователно сканиране* (когато ситуацията се концептуализира стъпка по стъпка), напр. *across (the river) ↔ cross (the river)*. Глаголите имат два основни подкласа: делят се на означаващи *перфективни процеси* (показват ситуацията като развиваща се във времето, при което крайните ѝ точки влизат в обхвата на предикацията) и *имперфективни процеси* (показват разпространение във времето на стабилна ситуация, която може да е налице далеч извън обхвата на предикацията) (в традиционната терминология това е делението по вид). Интересното е, че Р. Лангакър открива същото базово противопоставяне между тях, каквото е налице и при номинативните предикации – чрез параметъра *граница*: перфективите се мислят като притежаващи граница, докато за значението на имперфективите тя е нерелевантна.¹¹ Ученият подробно обяснява как това се отразява върху образуването на съответните глаголни темпорални или аспектиални форми. Концептуалните структури, стоящи зад останалите ЧР, са обяснени в паралел с двете основни – съществителното и глагола.

Ще обобщим в таблица анализиранияте класове думи в английския език с техните значения, предложени от Р. Лангакър. В скобите включваме семантиката им и съответстващата концептуална структура.

Таблица 1. Групиране на лексемните класове според Р. Лангакър

	Предикации (семантиката на езиковите единици)		
	Номинални предикации (‘единица’)	Релационни предикации (‘отношение’)	
Кореспондиращи на предикациите класове думи	Съществително (‘зона’)	Глагол (темпорални отношения – ‘процеси’)	Предлог Прилагателно

					Наречие Инфинитив Причастие (атемпорални отношения)
Подвидове на класовете думи	Конкретни (броими) съществителни (зоната притежава граници)	Неконкретни (абстрактни, веществени, събирателни) съществителни (зоната е без определени граници)	Перфективи (процесът притежава граници)	Имперфективи (не са посочени граници)	

Ученият намира известната таксономична класификация за силно проблематична и използва само названията на традиционните ЧР, като ги характеризира по съвсем различен начин – чрез това как концептуализират даден фрагмент от действителността.

Освен радикалните различия от добре познатата ни в рамките на „ортодоксалната“ (според неговата терминология) лингвистика съществуват и общи моменти. И тук виждаме фундаменталното противопоставяне между съществителното и всички останали ЧР, а във втората група – между означаващите процесуален признак (глагол) и тези, които означават непроцесуален (прилагателно, причастие, наречие). Точно за такава опозиция говори още В. В. Виноградов (Виноградов/Vinogradov 1972: 46), чиято класификация е базирана на лингвистични факти, като доминиращ е семантичният принцип. Разликата е, че при този принцип в рамките на традиционната лингвистика се смята, че ЧР се обединяват въз основа на изразяваните значения, присъщи на самите тях, докато при когнитивния подход за базова се смята когнитивната обработка на извънезиковите същности, която води до съответното отнасяне на дадена лексема към определен клас.

Заключенията от анализа на Р. Лангакър дават отговори на някои поставени в анотацията на форума въпроси. Напълно в унисон с философията на КЛ авторът твърди, че **няма надежда за класовете думи да намерим универсално валидни дефиниции, основани на обективни фактори** (и даже единствено на концептуалното съдържание), и **всичко зависи от това как ги профилираме**.

Такава когнитивна характеристика на основните класове думи предполага, че **тя може да бъде прилагана към всички езици, като отчитаме аналогичното устройство на човешкия мозък независимо от това на какъв език говори индивидът.** Това се отнася най-вече към фундаменталното разделяне между съществителни и глаголи. Самият Р. Лангакър отбелязва следното в една бележка:

Ако дадена лексема не е профилирана сама по себе си, конструкцията, в която се употребява, ще наложи такова профилиране, така че тя да функционира като съществително или глагол при всяка една употреба.

(Langacker 2007: 453)

Както виждаме, авторът постига поставените си цели – да предложи хипотеза¹² за това какви когнитивни структури лежат в основата на езиковите структури. За КЛ аргументацията е стабилна и „покрива“ многобройните случаи, за които само на пръв поглед изглежда, че не се включват в системата или не се поддават на предложеното детайлно обяснение. Очевидно е обаче, че този анализ не води до подробна систематизация на лексемните класове (но всъщност той няма такива цели). Освен че семантичната структура на лексемите е наречена *предикация (predication)*, което е опасно неподходящ термин (като се има предвид популярната му употреба в граматиката и логиката – свързаността му с *предикат* и *предикативност*), при този подход в една група попадат класове думи, които са достатъчно далече едни от други и по формални признаци, и по някои функции. Те могат да бъдат групирани обаче на едно много високо ниво на абстракция. И тук е редно да акцентираме върху една тънка разлика в сравнение с другите лингвистични направления в полето на функционализма: при КЛ целта е не толкова да се изследва *как* функционира езикът и неговите елементи, а *защо* те функционират така. Иначе самият автор не отрича традиционната характеристика на класовете думи с оглед на морфосинтактичното им поведение, но не смята, че това е крайната цел на лингвистичния анализ:

Поддържам тезата, че е най-точно граматичното поведение на именния или глаголният клас да бъде разглеждано като СИМПТОМАТИЧНО по отношение на семантичната им стойност, а не като единствено или крайно основание за критериалната им дефиниция.

(Langacker 1991b: 60)

Именно в липсата на удобна система за индексирание и подредба, както и за преподаване на езика „ортодоксалният“ лингвист може да открие **предизвикателствата** и проблемите на когнитивния подход, изхождайки от своето разбиране за лингвистиката. Затова е важно да си даваме сметка какви са целите на когнитивнолингвистичните изследвания, особено в контекста на активния краен формализъм и пълно отричане на възможността за

семантична характеристика на различните класове думи отвъд океана, където се ражда маркираният тук подход. На този фон въпросните цели се смятат не само за дискуссионни, а и за скандални (Langacker 2008: 103).

По-нататък ще преминем към едно фундаментално изследване на ЧР в руската когнитивнолингвистична школа. Става въпрос за изследването на Е. С. Кубрякова „Части речи с когнитивной точки зрения“¹³ (Кубрякова/Kubriakova 2004: 29–302).

Опирайки се на същите постулати за концептуалната база на ЧР¹⁴, които маркирахме по-горе, авторката заявява, че всички граматични явления, включително ЧР, могат да бъдат характеризирани чрез най-добрия си образец, т.е. чрез своя прототип (пак там/ibid.: 113), затова трябва да се правят разумни предположения въз основа на каква концептуализация се е формирало първо ядрото на всяка категория (пак там/ibid.: 127–128). Известно е, че идеята за прототипите и прототипичния характер на категориите е една от най-широко използваните в когнитивните науки, въпреки че Р. Лангакър смята за по-плодотворна в случая концепцията за образните схеми. Друг основополагащ постулат е наличието на единство в принципите за възприемането на света от човека, а оттам и съвпадението на най-общите принципи на разпределяне на думите по разрези. Извън зависимостта от конкретен език хората оперират в мисловната си дейност с концептите за предмет, процес, признак, число и т.н., които поради изключителната си значимост задължително се обективират. Как точно – зависи от неповторимата индивидуалност на езика, върху който влияят разнообразни културно-обществени, географски, биологични, антропологични фактори (пак там/ibid.: 123). Трудността обаче се състои именно в разкриването на концептуалната природа на феномени като предмет, процес, състояние и т.н., както и в откриването на отговора на въпроса *защо* все пак ЧР са феномен без вътрешно единство.

Обосновка за наличието на смесени критерии при класификацията на езиковите единици в различните езици е потърсена в **корелацията** между критериите в това сложно *кълъстерно обединение*, каквото са ЧР.

Опитите за анализ на ЧР в КЛ са продължение на разсъжденията за тях, получени при ономаσιологичния ракурс¹⁵, защото там във фокус се поставя номинативната дейност на човека, което дава възможност да се види „какви ноетични пространства фактически покриват думите от различни части на речта и на каква сегментация на света съответстват“ (пак там/ibid.: 140).

Именно това е концептуалната основа и при когнитивния подход на Е. Кубрякова. Изследователката изхожда от базови психологически особености на човека за възприятието на света – от представата за наличието на обекти, запазващи опознавателните си признаци относително стабилно

във времето, и други, които се променят под влияние на различни процеси като движение, действие върху тях и т.н. Аналогична идея за възприятието на света, населен от обекти, които осъществяват контакт помежду си и запазват състоянието си или се придвижват под влияние на определена енергия, е формулирана по-рано от Р. Лангакър. Този архетип за света е наречен „*модел на бiliarдната топка*“ (Langacker 1991a: 13).

Според изследователката не всички традиционно постулирани ЧР са универсални, но съществуват **универсални принципи за тяхното деление**, наречени от нея „*универсален скелет*“ (*универсальный костяк*), или структура на всички съществуващи системи (Кубрякова 2004: 125). Очевидно е, че тази структура се гради на концептуална основа и е възможно да бъде използвана като базова схема, въз основа на която да бъдат построени детайлизирани езиково специфични класификации на ЧР.

Кубрякова смята **ЧР за прототипични категории**, характеризирани от **кълъстер признаци**, при което във всеки един език можем достатъчно ясно да определим кой кълъстер е характерен за съществителното и го отличава от глагола, кой кодира прилагателното и го отличава от съществителното и т.н. Новата концепция се базира на ново разбиране за естествена категория, която не изисква строга вътрешна организация, предполагаща наличие на необходими и достатъчни условия за принадлежността към нея на всеки един член (пак там/ibid.: 214–215). Построена е на принципа на „*семейното сходство*“ (пак там/ibid.: 232). **Всяка ЧР представлява размито множество**, но все пак всеки член притежава значително количество свойства от уникалния набор признаци на „най-добрия образец“.

Като създател на когнитивно-дискурсивния подход при изследване на езиковите явления, Кубрякова не може да не изтъкне, че такъв анализ е невъзможно да бъде осъществен без отчитане на функциите на ЧР в дискурса. Но без хиперболизиране на синтактичните им функции, откъснати от концептуалните причини, обясняващи защо са типични или възможни за дадена ЧР: „*дискурсивните характеристики на думите са проекция и продължение на когнитивните им свойства*“ (Кубрякова/Kubriakova 2004: 179).

Използвайки релевантни данни от други науки и теории – най-вече когнитивната психология и изследванията на детската реч, през онома-сиологичната призма Кубрякова разкрива логиката на възникването на ЧР и стига до класификация, близка до тази на Р. Лангакър. Въз основа на когнитивната способност за противопоставянето на фона и фигурата човешкото съзнание отделя първо обекта като най-простия резултат от дискретизация на универсума (Кубрякова/Kubriakova 2004: 242), затова няма език, който да означава предметите с НЕ съществителни (пак там/ibid.: 247). Обектът се осъзнава холистично, като гещалт. След осъзнаването *предмет – не-предмет* се ражда идеята за признаковост, която може да бъде статична или динамична, а след това – за признак на признака. ЧР,

отговарящи на въпросните когнитивни структури, са *същественното, глаголът, прилагателното и наречието*.

И така, за универсални се смятат следните феномени: наличието на отворени и затворени класове; противопоставянето на денотативно ориентирана (предметна) и сигнификативно ориентирана (признакова) лексика; опозицията между пълнозначни и служебни думи¹⁶; наличието на местоимения и противопоставянето им на пълнозначните лексеми (пак там/ibid.: 234). Всичко това е поредният аргумент от полето на КЛ, че е съвсем уместно да се говори за универсална база, на която да бъде построена конкретна класификация на ЧР в определен език.

В заключение ще направим следното обобщение. При разглеждането на ЧР „ортодоксалната“ лингвистика търси определено съдържание и свързаните с него функции, докато КЛ – *как* се категоризира това съдържание. Ясно е, че **при когнитивния подход не може да се предложи строго структурирана логическа класификация на ЧР** заради нейните постулати и цели. КЛ не отрича значимостта на класификациите, които са резултат от рационално обобщение, но твърди, че ЧР в даден език отразяват **интерпретацията** на говорещия за „естествените“ категории от света около нас. С други думи, именуването на дадена същност като предмет, процес и т.н. е отражение на **нерационалното, интуитивното, ежедневно познание**¹⁷, при което категоризирането става чрез сравнение с някакъв образец в съзнанието. Като резултат – границите между отделните групи са размити и всяка от тях има по-типични и по-малко типични представители (без последните да се приемат за изключения). Следователно, правейки изводи за концептуалните структури в мозъка на *homo sapiens*, КЛ предлага обща **универсална база за ЧР**, въз основа на която биха могли да бъдат построени **индивидуализирани езиково специфични системи**.

Заклучение

Добре е известно, че в дългата история на изследването на ЧР алтернативно са преобладавали ту **семантико-логическите**, ту **формалните** критерии, като на практика се е налагал компромис между двете крайности и признаване на необходимостта от приемане на **смесени критерии**. Всички те имат обяснение за съществуването си и приемането на „страна“ **зависи от целите на изследователя**. *Exitus acta probat*.

Следвайки постулата на КЛ, че езикът е една от когнитивните способности на човека и може да бъде разглеждан само във връзка с човешката когниция, някои учени смятат, че именно това е същността и истинската цел на лингвистиката. В този смисъл може да се приеме, че анализът в рамките на **когнитивния подход** предлага теоретичната база, която „оправдава“ извежданите в традиционното езикознание класификации на ЧР, базирани на индуктивни, емпирични методи, защото обяснява привидните им противоречия.

Универсални са основните ЧР (за Р. Лангакър – съществителното и глаголят; за Кубрякова – съществителното, глаголят, прилагателното и наречието). Когнитивните аргументи сочат, че думи с такова значение има във всеки език. Кубрякова смята за универсално и противопоставянето между пълнозначни и служебни думи.

Аргументите и анализиранияте гледни точки биха могли да послужат за достатъчно надеждна основа при отговора на поставените в анотацията на форума въпроси *дали трябва ЧР да се интерпретират само като инструмент за описание и класификация, или могат да се разглеждат като универсални категории. А също възможно ли е да се установят общи критерии за определяне на класовете думи в различни езици, или категориите са само езиково специфични*. От ракурса на най-актуалната днес когнитивнолингвистична парадигма е очевиден **положителният отговор относно наличието на универсални категории сред ЧР и общи критерии при класификацията им**. Това е така заради съществуването на независими от езика универсални структури от знания в човешкия мозък, чрез които се интерпретира светът – неговите обекти, признаци и взаимоотношения между тях. Именно тези когнитивни структури, отразяващи разбирането на човека за онтологичната нетъждественост между обекта, от една страна, и неговите признаци, от друга, стоят зад основните ЧР във всеки език. А щом имат универсална база, ЧР могат да бъдат класифицирани с помощта на общи критерии – **когнитивните**. Това най-общо е **потенциалът на КЛ** относно отговорите на поставените въпроси и тяхната аргументация. Получената класификация, съвсем естествено, е твърде обща и не отразява детайлите в различните езици. Тук на помощ идват езиково специфичните таксономии, отразяващи чрез какви средства и с каква степен на диференциране се изразяват в езиците релевантните извънезикови феномени. Така се получава, че ако от втората част на всеки един от двата поставени въпроса премахнем елемента *само*, те също могат да получат положителни отговори: при други крайни цели анализът на ЧР е и инструмент за описание и класификация, а също така класификацията *има* и езиково специфични особености. Друг е въпросът, че от гледна точка на актуалната парадигма на лингвистиката сериозен теоретичен анализ **не може да се състои само** от такова описание и класификация. Когнитивният ракурс добавя дълбочина и обяснява *защо* даден фрагмент или положение на нещата се кодира със съответната ЧР.

БЕЛЕЖКИ / NOTES

¹ Преводът на цитатите от руски и английски в статията е наш – Ю.Ч.

² Някои учени отбелязват дори в рамките на едно изследване едновременното прилагане на почти несъвместими подходи, критерии и принципи – не само за цялата система от ЧР, но и за отделни нейни членове (Лукин/Lukin 2015: 84).

³ Отклоненията от тази класификация са незначителни. Ст. Георгиев извежда като самостоятелна ЧР *предикатива* (в руската терминология – *категория състояния*), а за модалните думи избира термина *детерминативи* (Георгиев/Georgiev 1993). Малко по-различно групиране, но на практика със същите ЧР е представено от Ив. Куцаров – както авторът сам споменава, по модела на някои по-нови грамматики на славянските езици (Куцаров, Ив./Kutsarov, Iv. 2007: 44–45). Извеждат се (за съжаление, без повече коментари), 4 основни ЧР (*съществително, прилагателно, глагол, наречие*) и неосновни: надстроечни (*местоимение*), служебни и специфични (*междуметие*).

⁴ Всъщност идеята за използването на многоаспектност и извеждане на доминантен критерий е аргументирана от В. Г. Адмони още преди повече от половин век. Изследователят обръща внимание на факта, че една от най-важните характеристики на граматичните явления е тяхната многомерност – те притежават признаци, лежащи в различни плоскости или разположени в различни измерения (Адмони/Admoni 1964: 35).

⁵ Иначе този учебник предлага една достатъчно традиционна класификация с изключение на това, че целият клас на местоименията е наречен *местоименни думи* (*местоимения съществителни, местоимения прилагателни, местоимения числителни*).

⁶ Новото в сравнение с граматиките до този момент е представянето на ЧР в йерархия: освен че се говори за основни (открити) класове и неосновни (закрити), съществителното е представено „на върха“ на пирамидата. В крайна сметка са представени традиционните ЧР, включително местоимението като самостоятелен клас.

⁷ М. Блох (Блох/Vloх 2002: 66 и сл.) нарича този подход „монодиференциален“ за разлика от съвкупността от признаци, маркираща „полидиференциалния“ подход.

⁸ Струва си да напомним за двоякото тълкуване на понятието *функция* в лингвистиката. От една страна, този термин визира потенциала на езиковите единици, от друга – реализацията му в изречението / текста.

⁹ О. В. Лукин подчертава, че категориите на Аристотел и изобщо предложеният от гръцките философи и филолози метод за описание на ЧР са универсални, но матрицата трябва да се разработва за всеки един език според спецификата му (Лукин/Lukin 1999: 139–140; Лукин/Lukin 2010: 141 и др.).

¹⁰ Физическите обекти като прототип на предмета също подлежат на групиране и овеществяване, но то е автоматично и подсъзнателно.

¹¹ Идеята кореспондира с използването на опозицията *пределност / отсъствие на информация за наличие на предел* при противопоставянето на глаголите от свършен и несвършен вид в руската морфология.

¹² Всички твърдения за връзката на когнитивните структури с лингвистичните може да бъдат само **хипотези**, защото за езика в „черната кутия“ на мозъка можем да разсъждаваме само индиректно. Ясно е, че всяко твърдение, свързано с ментални структури, е до известна степен предположително. До момента науката не е открила метод за директното им наблюдение. Но това, което прави твърденията за „функционалната архитектура на сложните когнитивни събития“ (Langacker 1991b: 100) до голяма степен **правдоподобни**, е съгласуваността с данни от други

науки, с които КЛ има допирни точки – като психологията и неврофизиологията. Така в анализа на Р. Лангакър ставаме свидетели на реалното приложение на един от принципите в КЛ – използването на съвместимо (*converging*) доказателство, т.е. лингвистичен анализ, който не противоречи на информацията, предоставена от други релевантни в случая науки. Както авторът сам заключава, твърдения от този тип не могат да бъдат пренебрегвани, ако се отнасяме сериозно към езика като психологическа същност (пак там/*ibid.*).

¹³ То е публикувано самостоятелно още през 1997 г., но цитатите тук са по посоченото по-късно издание.

¹⁴ Е. Кубрякова не приема твърдението за чисто семантичната природа на ЧР, но смята, че такова разбиране е много важна стъпка по пътя към разкриването на истинската им същност (пак там/*ibid.*: 129).

¹⁵ Поради обема на статията извън фокуса на анализ ще остане интересният паралел между резултатите от семасиологичния и ономасиологичния подход при класификацията на ЧР. Ще споменем все пак, че в руската, както и в българската морфологична традиция преобладаващ е първият. Очевидно е, че той е по-уместен, когато основната цел е характеристиката на всяка една единица в даден език и отнасянето ѝ към съответния клас. Чисто ономасиологичните класификации не са толкова детайлизирани точно заради същността си: приемайки за отправна точка извънезиковото съдържание, те трябва да илюстрират „превръщането“ му в езикова форма. По тази причина в една екстралингвистична категория се обединяват няколко традиционни ЧР (напр. за субстанция – съществителни и местоимения; за признак – глаголи, причастия, прилагателни: вж. напр. структурно-ономасиологичната класификация на Томас Ерфуртски, представена от В. П. Даниленко (Даниленко/*Danilenko* 1988: 113). Не трябва и да се забравя, че границата между единия и другия подход не е непробиваема. Както твърди Даниленко, у много руски учени, привърженици на ономасиологичния подход, класификацията на ЧР в крайна сметка е семасиологична – напр. у И. И. Мещанинов, емблематичен в руското езикознание с изследването си за понятийните категории (Мещанинов/*Meshhaninov* 1945).

¹⁶ Въпросното противопоставяне отразява интуитивната представа на човека, че едни думи назовават нещо от действителността, а други – не, поради което не могат самостоятелно да построят изказване. В това може да видим проява на другата страна от когнитивно-дискурсивната теория на Е. Кубрякова – връзката на когницията с дискурса.

¹⁷ Е. Кубрякова нарича това „онтология на здравия разум“ (пак там/*ibid.*: 233).

ЛИТЕРАТУРА

- Адмони 1964: *Адмони, В. Г.* Основы теории грамматики. Москва, Ленинград, Наука.
- Белоусов и др. 1989: *Белоусов, В. Н., И. И. Ковтунова, И. Н. Кручинина и др.* Краткая русская грамматика. Под ред. Н. Ю. Шведовой и В. В. Лопатина. Москва, Русский язык.
- Белошапкова и др. 1989: *Белошапкова, В. А., Е. А. Брызгунова, Е. А. Земская и др.* Современный русский язык. Под ред. В. А. Белошапковой. 2-е изд., испр. и доп. Москва, Высшая школа.

- Блох 2002: *Блох, М. Я.* Основы теоретической грамматики. 3-е изд. Москва, Высшая школа.
- Богданов и др. 2006: *Богданов, С. И., В. Б. Евтюхин, Ю. П. Князев и др.* Морфология современного русского языка. Санкт-Петербург: Факультет филологии и искусств СПбГУ.
- Бокадорова 1990: *Бокадорова, Н. Ю.* Античная языковедческая традиция. – В: *Лингвистический энциклопедический словарь*. Гл. ред. В. Н. Ярцева. Москва, Советская энциклопедия. <http://tapemark.narod.ru/les/035a.html> (1.09.2022).
- Валгина и др. 2002: *Валгина, Н. С., Д. Э. Розенталь, М. И. Фомина.* Современный русский язык. 6-е изд. Москва, Логос.
- Виноградов 1972: *Виноградов, В. В.* Русский язык. Грамматическое учение о слове. 2-е изд. Москва, Высшая школа.
- Георгиев 1993: *Георгиев, Ст.* Българска морфология. Велико Търново, Абагар.
- Гочев 2001: *Гочев, Г.* Современный русский язык. Ч. II. Морфология. Велико Търново, Университетско издателство „Св. св. Кирил и Методий“.
- ГСБКЕ 1983: Граматика на съвременния български книжовен език. Т. 2. Морфология. Гл. ред. Ст. Стоянов. София, Издателство на Българската академия на науките.
- Даниленко 1988: *Даниленко, В. П.* Ономазиологическое направление в истории грамматики. – *Вопросы языкознания*, № 3, с. 108–131.
- Жирмунский 1968: *Жирмунский, В. М.* О природе частей речи и их классификации. – В: *Вопросы теории частей речи: На материале языков различных типов*. Отв. ред. В. М. Жирмунский, О. П. Суник. Ленинград: Наука, с. 7–32.
- Иванова и др. 1981: *Иванова, И. П., В. В. Бурлакова, Г. Г. Почепцов.* Теоретическая грамматика современного английского языка. Москва, Высшая школа.
- Камынина 1999: *Камынина, А. А.* Морфология современного русского языка. Москва, Изд. МГУ.
- Карпов 2019: *Карпов, А. К.* Морфология современного русского языка. 3-е изд. Нижегородск, Изд. Нижегородского государственного университета.
- Кубрякова 2004: *Кубрякова, Е. С.* Части речи с когнитивной точки зрения. – В: *Язык и знание: На пути получения знаний о языке: Части речи с когнитивной точки зрения. Роль языка в познании мира*. Москва, Языки славянской культуры, с. 29–302.
- Куцаров 2007: *Куцаров, Ив.* Теоретична граматика на българския език. Морфология. Пловдив, Университетско издателство „Паисий Хилендарски“.
- Куцаров 2022: *Куцаров, К.* Българските лексемни класове и учението за частите на речта. София, ИК „Колибри“.
- Лопатин и др. 1989: *Лопатин, В. В., И. Г. Милославский, М. А. Шелякин.* Современный русский язык. Теоретический курс. Словообразование. Морфология. Москва, Русский язык.
- Лукин 1999: *Лукин, О. В.* Части речи в античной науке (логика, риторика, грамматика). – *Вопросы языкознания*, № 1, с. 131–141.
- Лукин 2010: *Лукин, О. В.* Теория частей речи: традиция, эклектика, стереотипы. – *Ярославский педагогический вестник*, № 2, с. 127–131.

- Лукин 2015: *Лукин, О. В.* Теория частей речи: лингвистический и лингвостро-
риографический статус. – *Верхневолжский филологический вестник*, № 2,
с. 83–88.
- Мещанинов 1945: *Мещанинов, И. И.* Члены предложения и части речи. Моск-
ва: Изд. АН СССР.
- Милославский 1981: *Милославский, И. Г.* Морфологические категории совре-
менного русского языка. Москва, Просвещение.
- Рахманова, Суздальцева 1997: *Рахманова, Л. И., В. Н. Суздальцева.* Совре-
менный русский язык. Лексика. Фразеология. Морфология. Москва, Изд.
МГУ, „ЧеРо“.
- РГ 1980: *Русская грамматика*. Т. I. Гл. ред. Н. Ю. Шведова. Москва, Наука.
- Скребцова 2011: *Скребцова, Т. Г.* Когнитивная лингвистика. Санкт-Петер-
бург, Филологический факультет СПбУ.
- Смирницкий 1959: *Смирницкий, А. И.* Морфология английского языка. Моск-
ва, Литературы на иностранных языках.
- Стеблин-Каменский 1974: *Стеблин-Каменский, М. И.* К вопросу о частях ре-
чи. – В: *Спорное в языкознании*. Ленинград, с. 19–34. <http://www.philology.ru/linguistics1/steblyn-74b.htm> (23.07.2022).
- Стернин, Карасик 2008: *Стернин, И. А., Карасик, В. И.* Как описывать кон-
цепты. – В: *Антология концептов*. Под ред. В. И. Карасика, И. А. Стерни-
на. Том 6. Волгоград, Парадигма, с. 26–36.
- Теодоров-Балан 1940: *Теодоров-Балан, Ал.* Нова българска граматика. София,
Т. Ф. Чипев.
- Чакърова 2016: *Чакърова, Ю.* Ракурси на когнитивната лингвистика. Плов-
див, Университетско издателство „Паисий Хилендарски“.
- Шведова 1998: *Шведова, Н. Ю.* Местоимение и смысл. Класс русских место-
имений и открываемые ими смысловые пространства. Москва, Азбуков-
ник.
- Шелякин 2001: *Шелякин, М. А.* Функциональная морфология русского языка.
Москва, Русский язык.
- Щерба 1974: *Щерба, Л. В.* О частях речи в русском языке. – В: Л. В. Щерба.
Языковая система и речевая деятельность. Ленинград, Наука, с. 77–100.
- Яцкевич, Берсенева 2017: *Яцкевич, Л. Г., Л. А. Берсенева.* Актуальные проб-
лемы морфологии. Функциональная теория частей речи. Вологда, ВоГУ.
- Demidov 2014: *Demidov, D. V.* Theoretical English Grammar. Luhansk, Luhansk
Taras Shevchenko National University.
- Eastwood 1994: *Eastwood, J.* Oxford Guide to the English Grammar. Oxford, New
York, Oxford University Press.
- Evans, Green 2006: *Evans, V., M. Green.* Cognitive Linguistics: An Introduction.
Edinburgh, Edinburgh University Press.
- Heine 1997: *Heine, B.* Cognitive Foundations of Grammar. New York, Oxford,
Oxford University Press.
- Langacker 1991a: *Langacker, R.* Foundations of Cognitive Grammar. Volume II:
Descriptive Application. Stanford, Stanford University Press.

- Langacker 1991b: *Langacker, R.* Concept, Image, and Symbol: The Cognitive Basis of Grammar. Berlin, New York, Mouton de Gruyter.
- Langacker 2007: *Langacker, R.* Cognitive Grammar. – In: *The Oxford Handbook of Cognitive Linguistics*. Geeraerts, D., H. Guyckens (eds). Oxford, Oxford University Press, pp. 421–462.
- Langacker 2008: *Langacker, R.* Cognitive Grammar: A Basic Introduction. Oxford; New York, Oxford University Press.
- OBCL 2007: *The Oxford Book of Cognitive Linguistics*. Geeraerts, D., H. Guyckens (eds). Oxford, Oxford University Press.
- Quirk et al. 1985: *Quirk, R., S. Greenbaum, G. Leech, J. Svartvik.* Grammar of the English Language. London and New York, Longman.
- Radden, Dirven 2007: *Radden, G., R. Dirven.* Cognitive English Grammar. Amsterdam / Philadelphia, John Benjamins Publishing Company.
- Ungerer, Schmid 2006: *Ungerer, F., H.-J. Schmid.* Introduction to Cognitive Grammar. 2nd ed. Harlow, England, Pearson, Longman.

REFERENCES

- Admoni 1964: *Admoni, V. G.* Osnovy teorii grammatiki. Moskva, Leningrad, Nauka.
- Belousov et al. 1989: *Belousov, V. N., I. I. Kovtunova, I. N. Kruchinina i dr.* Kratkaia russkaia grammatika. Pod red. N. Iu. Shvedovoi i V. V. Lopatina. Moskva, Russkii iazyk.
- Beloshapkova et al. 1989: *Beloshapkova, V. A., E. A. Bryzgunova, E. A. Zemskaia i dr.* Sovremennyi russkii iazyk. Pod red. V. A. Beloshapkovoi. 2-e izd., ispr. i dop. Moskva, Vysshaia shkola.
- Bloh 2002: *Bloh, M. Ia.* Osnovy teoreticheskoi grammatiki. 3-e izd. Moskva, Vysshaia shkola.
- Bogdanov et al. 2006: *Bogdanov, S. I., V. B. Evtiuhin, Iu. P. Kniazev i dr.* Morfoloģiia sovremennogo russkogo iazyka. Sankt-Peterburg, Fakult'et filologii i iskusstv SPbGU.
- Bokadorova 1990: *Bokadorova, N. Iu.* Antichnaia iazykovedcheskaia traditsiia. – In: *Lingvisticheskii entsiklopedicheskii slovar'*. Gl. red. V. N. Iartseva. Moskva, Sovetskaia entsiklopediia.
- Chakarova 2016: *Chakarova, Yu.* Rakursi na kognitivnata lingvistika. Plovdiv, Universitetsko izdatelstvo "Paisii Hilendarski"
- Danilenko 1983: *Danilenko, V. P.* Onomasiologicheskoe napravlenie v istorii grammatiki. – *Voprosy iazykoznanii*, N 3, s. 108–131.
- Demidov 2014: *Demidov, D. V.* Theoretical English Grammar. Luhansk, Luhansk Taras Shevchenko National University.
- Eastwood 1994: *Eastwood, J.* Oxford Guide to the English Grammar. Oxford, New York, Oxford University Press.
- Evans, Green 2006: *Evans, V., M. Green.* Cognitive Linguistics: An Introduction. Edinburgh, Edinburgh University Press.
- Georgiev 1993: *Georgiev, St.* Balgarska morfologiya. Veliko Tarnovo, Abagar.

- Gochev 2001: *Gochev, G.* Sovremennii russkii iazyk. Ch. II. Morfologiya. Veliko Tarnovo, Universitetsko izdatelstvo "Sv. sv. Kiril i Metodii".
- GSBKE 1983: Gramatika na savremenniya balgarski knizhoven ezik. T. 2. Morfolo-giya. Gl. red. St. Stoyanov. Sofia, Izdatelstvo na Balgarskata akademija na nau-kite.
- Heine 1997: *Heine, B.* Cognitive Foundations of Grammar. New York, Oxford, Oxford University Press.
- Iatskevich, Berseneva 2017: *Iatskevich, L. G., Berseneva, L. A.* Aktual'nye prob-lemy morfologii. Funktsional'naja teoriia chastei rechi. Vologda, VoGU.
- Ivanova et al. 1981: *Ivanova, I. P., V. V. Burlakova, G. G. Pocheptsov.* Teoretiches-kaia grammatika sovremennogo angliiskogo iazyka. Moskva, Vysshaja shkola.
- Kamynina 1999: *Kamynina, A. A.* Morfologiya sovremennogo russkogo iazyka. Moskva, Izd. MGU.
- Karpov 2019: *Karpov, A. K.* Morfologiya sovremennogo russkogo iazyka. 3-e izd. Nizheartovsk, Izd. Nizheartovskogo gosudarstvennogo universiteta.
- Kubriakova 2004: *Kubriakova, E. S.* Chasti rechi s kognitivnoj točki zreniia. – In: *Iazyk i znanie: Na puti polucheniia znaniia o iazyke: Chasti rechi s kognitivnoi točki zreniia. Rol' iazyka v poznanii mira.* Moskva, Iazyki slavianskoi kul'tury, s. 29–302.
- Kutsarov 2007: *Kutsarov, Iv.* Teoretichna gramatika na balgarskiya ezik. Morfolo-giya. Plovdiv, Universitetsko izdatelstvo "Paisii Hilendarski".
- Kutsarov 2022: *Kutsarov, K.* Balgarskite leksemni klasove i uchenieto za chastite na rechta. Sofia, IK „Kolibri“.
- Langacker 1991a: *Langacker, R.* Foundations of Cognitive Grammar. Volume II: Descriptive Application. Stanford, Stanford University Press.
- Langacker 1991b: *Langacker, R.* Concept, Image, and Symbol: The Cognitive Ba-sis of Grammar. Berlin, New York, Mouton de Gruyter.
- Langacker 2007: *Langacker, R.* Cognitive Grammar. – In: *The Oxford Handbook of Cognitive Linguistics.* Geeraerts, D., H. Guyckens (eds). Oxford, Oxford Uni-versity Press, pp. 421–462.
- Langacker 2008: *Langacker, R.* Cognitive Grammar: A Basic Introduction. Oxford; New York, Oxford University Press.
- Lopatin et al.: *Lopatin, V. V., I. G. Miloslavskii, M. A. Shelcakin.* Sovremennii russkii iazyk. Teoreticheskii kurs. Slovoobrazovanie. Morfologiya. Moskva, Russkii iazyk.
- Lukin 1999: *Lukin, O. V.* Chasti rechi v antichnoi nauke (logika, ritorika, grammat-ika). – *Voprosy iazykoznavaniia*, N 1, s. 131–141.
- Lukin 2010: *Lukin, O. V.* Teoriia chastei rechi: traditsiia, eklektika, stereotipy. – *Iaroslavskii pedagogicheskii vestnik*, № 2, s. 127–131.
- Lukin 2015: *Lukin, O. V.* Teoriia chastei rechi: lingvisticheskii i lingvoistoriogra-ficheskii status. – *Verhnevotzhskii filologicheskii vestnik*, N 2, s. 83–88.
- Meshhaninov 1945: *Meshhaninov, I. I.* Chleny predlozheniia i chasti rechi. Mosk-va: Izd. AN SSSR.
- Miloslavskii 1981: *Miloslavskii, I. G.* Morfologicheskie kategorii sovremennogo russkogo iazyka. Moskva, Prosveshchenie.

- Quirk et al. 1985: *Quirk, R., S. Greenbaum, G. Leech, J. Svartvik*. Grammar of the English Language. London and New York, Longman.
- Radden, Dirven 2007: *Radden, G., R. Dirven*. Cognitive English Grammar. Amsterdam / Philadelphia, John Benjamins Publishing Company.
- Rahmanova, Suzdal'tseva 1997: *Rahmanova, L. I., V. N Suzdal'tseva*. Sovremennyi russkii iazyk. Leksika. Frazeologiya. Morfologiya. Moskva, Izd. MGU, „CheRo“.
- RG 1980: *Russkaia grammatika*. T. I. Gl. red. N. Iu. Shvedova. Moskva, Nauka.
- Shvedova 1998: *Shvedova, N. Iu*. Mestoimenie i smysl. Klass russkikh mestoimenii i otkryvaemye imi smyslovye prostranstva. Moskva, Azbukovnik.
- Sheliakin 2001: *Sheliakin, M. A*. Funktsional'naiia morfologiya russkogo iazyka. Moskva, Russkii iazyk.
- Shherba 1974: *Shherba, L. V*. O chastiah rechi v russkom iazyke. – In: L. V. Shherba. *Iazykovaia sistema i rechevaia deiatel'nost'*. Moskva, s. 77–100.
- Skrebtsova 2011: *Skrebtsova, T. G*. Kognitivnaia lingvistika. Sankt-Peterburgp Filologicheskii fakul'tet SPbU.
- Smirnitiskii 1959: *Smirnitiskii, A. I*. Morfologiya angliiskogo iazyka. Moskva, Literatura na inostrannykh iazykakh.
- Steblyn-Kamenskii 1974: *Steblyn-Kamenskii, M. I*. K voprosu o chastiah rechi. – In: *Spornoe v iazykoznanii*. Leningrad, s. 19–34.
- Sternin, Karasik 2008: *Sternin, I. A., V. I. Karasik*. Kak opisyvat' kontsepty – In: *Antologiya kontseptov*. Pod red. V. I. Karasika, I. A. Sternina. Tom 6. Volgograd, Paradigma, s. 26–36.
- Teodorov-Balan 1940: *Teodorov-Balan, Al*. Nova balgarska gramatika. Sofia, T. F. Chipev.
- Ungerer, Schmid 2006: *Ungerer, F., H.-J Schmid*. Introduction to Cognitive Grammar. 2nd ed. Harlow, England, Pearson, Longman.
- Valgina et al. 2002: *Valgina, N. S., Д. Э. Rozental', M. I. Fomina*. Sovremennyi russkii iazyk. 6-e izd. Moskva, Logos.
- Vinogradov 1972: *Vinogradov, V. V*. Russkii iazyk. Grammaticheskoe uchenie o slove. 2-e izd. Moskva, Vysshiaia shkola.
- Zhirmunskii 1968: *Zhirmunskii, V. M*. O prirode chastei rechi i ih klassifikatsii. – In: *Voprosy teorii chastei rechi: Na materiale iazykov razlichnykh tipov*. Otv. red. V. M. Zhirmunskii, O. P. Sunik. Leningrad, Nauka, s. 7–32.

✉ Доц. д-р Юлиана Чакърова
Пловдивски университет „Паисий Хилендарски“
ул. „Цар Асен“ 24, 4000 Пловдив, България

✉ Assoc. Prof. Yuliana Chakarova, PhD
Paisii Hilendarski University of Plovdiv
24, Tsar Asen St., 4000 Plovdiv, Bulgaria